

ВІДГУК

опонента доктора економічних наук, професора,
завідувача сектором міжнародних фінансових досліджень відділу публічних
фінансів ДУ « Інститут економіки та прогнозування НАН України»
Борзенко Олени Олександрівни на дисертаційну роботу
Бродовської Оксани Григорівни на тему:
«Парадигма інклюзивної економіки в умовах глобальних дисбалансів»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство та міжнародні економічні
відносини

Актуальність теми. До 2030 р. до двох третин надзвичайно бідних людей у світі житимуть в умовах різних криз. Внаслідок зростання рівня конфліктів і насильства світ переживає найбільшу за всю історію кризу вимушеного переміщення. У світі налічується понад 82 млн вимушено переміщених осіб, з яких близько 48 млн – внутрішньо переміщені особи. Вимушене переміщення стає дедалі складнішим і тривалішим із значними соціально-економічними наслідками як для спільнот біженців, так і для громад, що їх приймають. Жінки та діти разом становлять близько 70% від загальної кількості вимушено переміщених осіб у світі.

Пандемія COVID-19 привернула увагу до деяких із найбільших проблем у суспільстві. Незважаючи на те, що багато урядів намагаються подолати зростання кількості випадків COVID-19, насильство розпалює кризу в деяких із найбільш нестабільних середовищ світу

Важливість проблематики дослідження підтверджується тим, що дисертаційна робота виконана відповідно до планів науково-дослідних робіт кафедри міжнародної економіки Західноукраїнського національного

університету: «Національна концепція екобезпеки суспільства та інклюзія циркулярної економіки в умовах пандемії» (державний реєстраційний номер 0121U109485); «Домінанти управлінського обліку в умовах диджиталізації для забезпечення економічної безпеки України у воєнний та післявоєнний періоди» (державний реєстраційний номер 0123U101580), «Сучасні мейнстріми глобального розвитку: економічні, екологічні, соціальні та військові» (Наказ ЗУНУ №384 від 30.11.2022 року); «Цивілізаційні виміри глобальних трансформацій і гео економічні пріоритети України» (державний реєстраційний номер 0114U001079), «Концепція відбудови та зеленої реконструкції України» (державний реєстраційний номер 0124U000003).

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у докторській дисертації. Ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи О. Г. Бродовської дало змогу констатувати про обґрунтованість, логічність та достовірність наукових результатів. Вони базуються на постулатах економічної науки, застосуванні методологічного інструментарію та аналітичному оцінюванні статистичного матеріалу. Критичне опрацювання значного обсягу наукової літератури сприяло визначенню дискусійних і недостатньо досліджених аспектів теми роботи й формуванню власного напряму наукового дослідження. Інформаційною базою слугували: Організації економічного співробітництва та розвитку, Світового банку, Світової організації торгівлі, Міжнародного валютного фонду, Конференції ООН з торгівлі та розвитку, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Євростату, Всесвітнього економічного форуму, центру інклюзивного зростання «Mastercard», Глобального саміту з інклюзивного зростання, Організації «Global Impact Investing Network», Центру інклюзивної економіки, Рейтингової організації «S&O», USAID (Агентство США з міжнародного розвитку), матеріали аналітичних оглядів та періодичних видань, монографії вітчизняних і зарубіжних учених тощо; аналітичні розрахунки здобувача.

Здобувачем чітко визначено мету та завдання дослідження, обґрунтовано теоретичні й методологічні підходи для їхнього досягнення. При цьому у дисертації використано широкий спектр загальнонаукових і спеціальних методів пізнання, серед яких методи теоретичного узагальнення, систематизації, аналогії й аргументації, статистичного аналізу, синтезу, індукції, дедукції, групування, порівняння, формалізації та вимірювання, математичного моделювання, оптимізації тощо.

Обґрунтованість та достовірність наукових положень дисертації підтверджується апробацією отриманих результатів на науково-практичних конференціях і публікаціями за тематикою дисертації у вітчизняних фахових і міжнародних наукових виданнях. Висновки є логічно аргументованим підсумком виконаної роботи і повною мірою відображають основні положення проведеного дослідження.

Заслугове на увагу сформульований у роботі Бродовською О. Г. дискурс передумов розвитку інклюзивної економіки, зокрема: стан гендерних розривів за субіндексом; відсоток гендерного розриву за 2023 рік (С. 19).

Заслугове на увагу запропоновані автором генезис категорії інклюзивної економіки в глобальному вимірі, зокрема, сучасні визначення поняття «інклюзивна економіка» (С.44), що дало змогу узагальнити визначення поняття «інклюзивна економіка».

Імпонує те, що робота має прикладний характер. У дисертації у 2 розділі наведена порівняльна таблиця категорій формування показників Індексу інклюзивного розвитку та Інтегрального показника інклюзивної економіки країн (С. 137), що набуло продовження у таблиці 2.17 на С.139 , а саме порівняльна характеристика рейтингування досліджуваних країн.

На С.181 у 3 розділі зображена глобальна матриця інклюзивних трансформацій, що логічно поєднується з картою інклюзивних трансформацій (ключові показники) на С. 183 та відображає глибокий аналіз 25 – ти показників.

В цілому тему дослідження розкрито, поставлені завдання вирішено, а отримані результати характеризуються науковою новизною.

Наукова і практична значимість одержаних результатів. До найбільш вагомих результатів, що розкривають особистий внесок автора в розробленні досліджуваної проблеми та характеризують наукову новизну дослідження, можна віднести такі:

– запропоновано теоретико-методологічний конструкт інклюзивної економіки через формулювання гіпотез та тестування її факторного простору із виокремленням таких чинників як рівність і соціальна справедливість; соціальна інфраструктура; підтримка малого підприємництва; навчання та професійна підготовка; участь громадян; інфраструктура та доступ до ринків; сталість і екологія (с. 44-70). Визначено структуру факторного простору з чотирма категоріями показників (екологічні; економічні; соціальної рівності; умов проживання), яка забезпечує урахування глобальних викликів, в тому числі й таких як пандемія, зміни клімату, військові конфлікти(с. 95-108). Аргументовано, що факторний аналіз може служити інструментом для адаптації економічних систем(с. 109-120);

– систематизовано теоретичні аспекти впливу прямих іноземних інвестицій на сталий розвиток економіки через кластери пушфакторної інвестиційно-інклюзивної моделі, що включають продуктивність та інновації (інвестиції у промисловість та біотехнології (капіталомісткі) створюють менше робочих місць на інвестований долар США, ніж проекти виробництва одягу або у сфері охорони здоров'я (трудомісткі)); якість роботи та навички (країни, які отримують більше ПШ, демонструють відносно менше смертельних і не смертельних травм у секторі будівництва, що підтверджує увагу іноземних транснаціональних компаній до заходів охорони здоров'я та безпеки); гендерна рівність (вплив ПШ на гендерну рівність на робочому місці залежить від галузі та країни); декарбонізація (зелені ПШ спрямовують у проекти з низьким рівнем викидів);(с. 217-225);

– наукові підходи до обґрунтування причин виникнення кліматичних мігрантів, можливостей економічної інклюзії біженців та повоєнного відновлення у світі з напрацюванням відповідних пропозицій стратегічного розвитку інклюзивної економіки, зокрема, акцентовано на посиленні підтримки постраждалих країн і людей шляхом ефективної мобілізації достатнього фінансування для підтримки кліматичних заходів через відбудову зруйнованих територій; сприяння справедливому переходу до екологічно стійких, зелених економік і суспільств; збільшення й урізноманітнення доступності чутливих до клімату шляхів регулярної міграції; посилення регіональних і міжнародних дій для співпраці з метою ефективного вирішення проблеми міграції (с. 260-280);

–теоретико-організаційні підходи до імплементації моделі інклюзивної економіки в Україні, визначені передумови для цього, дало змогу сформувати матриця показників(с. 330),оцінити стан організаційного базису та інституційного забезпечення реалізації цієї моделі, і на цій основі запропонувати поетапні практичні кроки щодо забезпечення стійкості, відновлення та економічної інклюзії України(с. 350–356);

–визначено основні характеристики інклюзивної економіки (участь, справедливість, зростання, стабільність та сталість, що імплементуються у матеріальному, когнітивному та реляційному вимірах та має відображення в інклюзивному бізнесі, гендерній обізнаності і підприємництві загалом). Ідентифіковано новітні глобальні виклики інклюзії, серед яких виокремлено кліматичні кризи як причини кліматичної міграції, осередки потенційних локальних військових загроз з можливістю їх переростання у війну що відповідно матиме довгострокові наслідки для міжнародної безпеки, поглиблення нестабільності, загострення соціальних конфліктів; (с. 18-40);

– обґрунтованих концептуальних засад запровадження інклюзивних закупівель в контексті подолання системних нерівностей та формування стійких ланцюгів постачання, що у підсумку дає змогу враховувати поєднання у короткостроковій та середньостроковій перспективі адаптаційних й

трансформаційних стратегій для подолання основних збоїв, що виникають при формуванні глобального ланцюга постачання (с. 283-300).

Практична цінність результатів дисертаційного дослідження полягає вобґрунтуванні в дисертації теоретичних та методологічних основ імплементації моделі інклюзивної економіки, науково-методичних підходів і прикладних рекомендацій, що можуть бути використані центральними і регіональними органами державної влади та місцевого самоврядування для розробки і реалізації «дорожньої карти» інклюзивної економіки в Україні, державної економічної політики та визначення стратегічних пріоритетів соціально-економічного й розвитку України. Окремі положення та пропозиції використані у діяльності Комітетом Верховної Ради України з питань правової політики (довідка № 231016-3 від 16.10.2023 р.); Департаментом економіки Київської обласної військової адміністрації (довідка № 638/24/01/2023 від 24.10.2023 р.); Київською обласною радою VIII скликання (довідка № 2285/03 від 24.10.2023 р.); Хмельницькою обласною військовою адміністрацією (довідка № 101/02-44-8521/2023 від 19.10.2023 р.); Кам'янець-Подільською районною радою Хмельницької області (довідка № 217/01-27 від 18.10.2023 р.); Товариством з обмеженою відповідальністю «Фінансова Компанія Абсолют фінанс» (довідка № 48/200923 від 20.09.2023 р.); ТОВ ФК «МАГНАТ» (довідка № 274/180923 від 18.09.2023 р.); ТОВ «Фінансова компанія «А Фінанс» (довідка № 23/09/15/1 від 23.09.2023 р.); Західноукраїнським національним університетом (довідка № 126-31/1916 від 12.09.2023 р.).

Повнота викладу основних результатів дисертаційної роботи в опублікованих працях. За результатами дисертаційної роботи опубліковано 31 наукову працю загальним обсягом 47,20 д. а, з яких автору належить 39,23 д. а, у тому числі: 1 одноосібну монографію; 1 публікацію у колективній монографії; 18 статей у періодичних наукових виданнях України та інших держав, з яких 5 – у виданнях, проіндексованих у базах даних WebofSciences і Scopus (Q2, Q3, Q4), 12 – у наукових фахових виданнях України, 1 публікацію – у періодичному науковому виданні іншої держави (Словенія); 11

публікацій за матеріалами міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій (1 з яких у виданні, проіндексованому базою даних Scopus).

Відсутність (наявність) академічного плагіату, фабрикації та фальсифікації. Дисертаційна робота Бродовської Оксани Григорівни на тему: «Парадигма інклюзивної економіки в умовах глобальних дисбалансів» відповідає принципам академічної доброчесності. В докторській дисертації та наукових працях, які відображають її результати, відсутній академічний плагіат, фабрикації та фальсифікації. Використані наукові тексти, ідеї, розробки, наукові результати й матеріали інших авторів супроводжуються посиланням на цих авторів чи на джерело опублікування.

Дискусійні положення та зауваження щодо дисертаційного дослідження. Високо оцінюючи змістовність та значимість для науки і практики представленої до захисту дисертаційної роботи, необхідно зупинитись на окремих недоліках і дискусійних положеннях, які потребують додаткового уточнення чи аргументації.

1. На С.355 зображена дорожня карта реалізації моделі інклюзивної економіки в Україні (рис.5.10), зосереджуватиметься на зміцненні національних систем, узгодженні інституційних рамок прав дитини зміжнародними стандартами та пілотуванні програм відновлення, орієнтованих на дітей. Проте розгляд аналогічних підходів в географічному розрізі не відображений, це додало б додаткової твердості в реалізації цієї дорожньої карти.

2. Цікавим моментом залишається між ключовими показниками інклюзивної економіки, які досліджуються у п.3.1.(с.145-183), шляхом додаткового аналізу доцільно було б виокремити базові з них у кожній країні, що дало б змогу глибше провести аналіз інклюзивної економіки на глобальній арені.

3.Інклюзивні корпоративні стратегії у формуванні стійких ланцюгів постачання (С.184-216) достатньо широко описують як лідерів у реалізації

інклюзивної корпоративної стратегії, так і проблеми, які при цьому виникають. Так от варто би було описати одну з найважливіших в імplementації політики інклюзивності корпорацій – це використання дитячої робочої сили.

4. Варто би було показати роль міжнародних організацій та фондів у формуванні глобальної інклюзивної політики та виокремити глобальні інклюзивні центри, які є флагманами у просуванні ідей інклюзивності, та показати, з якими ж основними проблемами стикаються ініціатори таких ідей.

5. Бажано було проаналізувати перегляд військовозобов'язаних у 2024 році в Україні під час воєнного стану щодо частково придатних до служби військових з погляду інклюзії.

Утім, висловлені зауваження та дискусійні положення не впливають на загальну високу оцінку дисертаційної роботи і можуть слугувати основою для наукової дискусії та продовження автором наукових досліджень за обраним напрямом.

Загальний висновок. Дисертація Бродовської Оксани Григорівни на тему: «Парадигма інклюзивної економіки в умовах глобальних дисбалансів» є завершеним, цілісним, самостійним, актуальним науковим дослідженням, результати якого мають обґрунтовану наукову новизну, важливе теоретичне та практичне значення. Винесені на захист нові науково обґрунтовані положення, висновки та рекомендації вирішують важливу науково-прикладну проблему – обґрунтування парадигми інклюзивної економіки як домінуючої в умовах глобальних дисбалансів та розроблення на цій основі моделі та дорожньої карти її реалізації в Україні. Одержані наукові результати повною мірою відображені у публікаціях автора. Оформлення дисертації відповідає встановленим вимогам. Висловлені у відгуку зауваження не впливають на її загальну позитивну оцінку.

Результати досліджень, за якими О. Г. Бродовська захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством, в її докторській дисертації не використовувались. Тема та зміст дисертаційної

роботи відповідає паспорту спеціальності 08.00.02 – світове господарство та міжнародні економічні відносини.

Вищевикладене дає підстави стверджувати, що дисертаційна робота «Парадигма інклюзивної економіки в умовах глобальних дисбалансів» за актуальністю, змістом, обсягом досліджень, науковою новизною та практичним значенням отриманих результатів відповідає вимогам пп. 6, 7, 8, 9 «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 1197 від 17.11.2021 р., а її авторка, Бродовська Оксана Григорівна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство та міжнародні економічні відносини.

Опонент:

доктор економічних наук, професор,

завідувач сектором

міжнародних фінансових досліджень

відділу публічних фінансів

ДУ «Інститут економіки та

прогнозування НАН України»

Олена БОРЗЕНКО

